

Eefje van der Zalm & Everdiene Geerling

Analyse *Ik & Ko* met betrekking tot woordenschat

Zonder woordenschat geen mondelinge taalvaardigheid

In 2001 is bij Uitgeverij Zwijsen een methode voor kleuters op de markt verschenen: Ik & Ko. De methode is bedoeld voor meertalige groepen 1 en 2 van het basisonderwijs. Met meertalige groepen worden zowel groepen met NT1- en NT2-leerders bedoeld, als ook groepen met uitsluitend meertalige leerlingen voor wie het Nederlands een tweede of derde taal is. Eefje van der Zalm en Everdiene Geerling analyseren op welke wijze in deze methode vorm wordt gegeven aan het domein woordenschatonderwijs.

De Algemene Handleiding (de Kroon e.a., 2001, blz. 7) geeft aan dat de algemene doelstelling van *Ik & Ko* is: "het vergroten van de Nederlandse taalvaardigheid en wel zo dat de kerndoelen van eind groep 2 voor alle kinderen gehaald worden". (zie hiervoor Beernink, 1997) Binnen *Ik & Ko* wordt gewerkt aan de ontwikkeling van de volgende taalvaardigheden: mondelinge taalvaardigheid, woordenschat, beginnende geletterdheid en taalbeschouwing. De nadruk ligt op mondelinge vaardigheden. Het vergroten van de mondelinge taalvaardigheid hangt echter nauw samen met het niveau van de woordenschat. Zonder woordenschat geen mondelinge taalvaardigheid. Dat betekent dat om de doelen te kunnen halen ook voldoende aandacht moet zijn voor woordenschatonderwijs. We beginnen met een toelichting op de uitgangspunten en werkwijze van de methode, waarna de uitwerking van het domein woordenschat aan de orde komt. Tot slot volgt

een conclusie en worden aanbevelingen gedaan.

Uitgangspunten en werkwijze van *Ik & Ko*
Ik & Ko heeft gestalte gekregen op basis van opvattingen over goed onderwijs aan jonge kinderen. Daarbij waren de belangrijkste uitgangspunten:

- de taalontwikkeling maakt deel uit van de brede ontwikkeling van jonge kinderen;
- betrokkenheid is een belangrijke voorwaarde voor taalleren;
- in interactie met elkaar en met de leerkracht ontwikkelen kinderen hun taalvaardigheid; de taalontwikkeling van alle kinderen staat voorop; differentiatie is dus noodzakelijk om onderwijs op maat te kunnen bieden in zowel homogene als heterogene kleutergroepen;
- *Ik & Ko* biedt systematisch en doelgericht taalonderwijs, ingebed in de activiteiten die inhoudelijk met elkaar samenhangen. De activiteiten zijn gekaderd binnen thema's uit de directe en minder directe leefomgeving van de kinderen. Zo wordt aangesloten bij al aanwezige kennis en ervaringen, maar krijgen kinderen ook de kans nieuwe ervaringen op te doen (de Kroon e.a., blz. 17).

Ik & Ko bestaat uit 18 thema's. Eén thema neemt drie à vier weken in beslag (36 weken op jaarbasis). De 18 thema's worden in twee leerjaren aangeboden en kunnen in een willekeurige volgorde worden uitgewerkt. Elk thema bevat twaalf activiteiten: zes activiteiten voor de hele groep en zes activiteiten voor de kleine groep (de Kroon e.a., blz. 9-10). Alle thema's dienen aan de orde te komen. Ervan uitgaand dat een thema drie à vier weken duurt, zal dit neerkomen op gemiddeld twee activiteiten per week voor de grote groep en twee activiteiten per week voor de kleine groep. De activiteiten in de grote groep komen in de plaats van de reguliere kring-, spel- en expressieactiviteiten en zijn met nadruk niet als extra bedoeld. Het is zaak ervoor te zorgen dat alle kinderen onder begeleiding van de leerkracht de activiteiten in de kleine groep kunnen uitvoeren. Dit geldt met name voor de minder taalvaardige leerlingen. De kinderen die minder taalvaardig zijn, hebben de meeste expliciete en intensieve begeleiding nodig (de Kroon e.a., blz. 21-24). Bij elke activiteit is een differentiatieschema opgenomen, hierin staan

concrete aanwijzingen per taalstadium. Deze aanwijzingen bevatten algemene richtlijnen voor differentiatie, maar ook concrete voorbeelden van vragen en activiteiten om taal uit te lokken. Globaal gezien gaan de differentiatie-aanwijzingen in op drie lesaspecten: de mate en de aard van de hulp die geboden wordt, de mate van verwachte samenwerking en de soort vragen die gesteld kunnen worden.

Beschouwing

Zoals al eerder gezegd worden in *Ik & Ko* de volgende domeinen uitgewerkt: mondelinge taalvaardigheid, woordenschat, beginnende geletterdheid en taalbeschouwing. In *Ik & Ko* ligt de nadruk op de mondelinge taalvaardigheid. Gezien het belang van woordenschat als een van de belangrijkste factoren voor schoolsucces is met belangstelling gekeken naar de wijze waarop woordenschat-onderwijs is vormgegeven. Zoals Krashen zegt: "Als je op reis gaat, neem je een woordenboek mee, geen grammatica." Deze uitspraak typeert ook de belangrijke plaats die de woordenschat inneemt binnen het geheel aan kennis die men van een taal kan hebben. In het verleden lag de nadruk meer op de structuur van de taal, de laatste jaren heeft de communicatieve functie van taal meer nadruk gekregen. De te leren taal is op school de instructietaal. De omvang van de woordenschat is van invloed op de prestaties op het gebied van lezen, schrijven, luisteren en spreken. Hoe meer woorden gekend worden, des te gemakkelijker is het om nieuwe woorden te leren.

Volgens de handleiding zijn de onderstaande punten uitgang geweest bij het vormgeven van het woordenschatonderwijs in de methode.

1. Er worden zo'n 1500 woorden/uitdrukkingen expliciet aangeboden. Naast kernwoorden, komt in elke activiteit nog een aantal andere woorden (themawoorden en extra woorden) aan bod. Dit betekent dat in elk thema gemiddeld 70 themawoorden herhaald aan bod komen.
2. De woorden zijn grotendeels afkomstig uit Taalplan Kleuters, dat gebaseerd is op de Woordenlijst voor 4- tot 6-jarigen.
3. De woorden worden veelvuldig herhaald, zowel binnen het thema als over de thema's heen.

4. In het onderwijzen van nieuwe woorden is de viertakt gebruikt (aanbieden, semantiseren, consolideren en controleren).

Deze punten worden verder uitgewerkt. We hebben alleen deel 1 geanalyseerd en zijn ervan uitgegaan dat dit deel representatief is voor de andere delen. Op basis van deel 1 hebben we een conclusie getrokken over de gehele methode.

Ad 1 Aanbod van de woorden

De handleiding vermeldt dat er zo'n 1500 woorden expliciet aangeboden worden. In de literatuur komt naar voren dat in groep 1 tot en met 4 aan allochtone kinderen minstens 1500 woorden per jaar aangeboden moeten worden om de achterstand met Nederlandstalige kinderen niet groter te laten worden (Vermeer 2001b, blz. 135). In *Ik & Ko* worden in twee jaar tijd 1500 woorden aangeboden.

Naast kernwoorden, komt in elke activiteit nog een aantal andere woorden (themawoorden en extra woorden) aan bod. Dit betekent dat in elk thema gemiddeld 70 themawoorden herhaald aan bod komen.

Alle aangeboden woorden uit deel 1 zijn geteld. Hierbij hebben we het onderscheid tussen kern- en extra woorden aangehouden. Vervolgens hebben we de frequentie van elk afzonderlijk woord bekeken. Uit de analyse blijkt dat in deel 1 (bestaande uit drie thema's) 297 woorden worden aangeboden. Gegeneraliseerd naar de zes delen van *Ik & Ko* (18 thema's) betekent dit dat er een expliciet aanbod is van zo'n 1800 woorden.

Van de 297 woorden in deel 1 behoren er 79 tot de extra woorden en dus 219 tot de themawoorden. Dit betekent dat er inderdaad zo'n 70 themawoorden per thema aangeboden worden. Overigens is het de vraag of een aanbod van 1500 woorden voldoende is.

Ad 2 De keuze van woorden

De woorden zijn grotendeels afkomstig uit Taalplan Kleuters, deze is weer gebaseerd op de Woordenlijst voor 4- tot 6-jarigen. Als naar de keuze van de woorden gekeken wordt, blijkt dat woorden als 'in' en 'op' vaak herhaald worden. Dit zijn woorden die in Taalplan Kleuters aangeboden worden. Is de keuze om de woorden uit Taalplan Kleuters te halen een

goede? Deze woorden behoren namelijk tot de woorden die van belang zijn voor neveninstromers. Wellicht is de kans aanwezig dat kleuters met een grotere, maar onvoldoende, woordenschat geen baat hebben bij de aangeboden woorden. De woorden die vaak herhaald worden, lijken bekend te zijn en de woorden die onbekend lijken te zijn, worden nauwelijks herhaald. Deze kleuters, met een grotere, maar onvoldoende, woordenschat behoren echter eveneens tot de doelgroep. Als naar de woorden die tenminste zeven keer aangeboden worden gekeken wordt, blijken er grote verschillen te zijn in het tijdstip waarop leerkrachten vinden dat woorden receptief dan wel productief beheerst moeten worden. Zo zijn er woorden waarvan 94% van de leerkrachten van mening is dat kleuters aan het begin van groep 1 deze receptief behoren te kennen (bijvoorbeeld 'bal' en 'spelen'). Er zijn echter ook woorden waarvan 21% van de leerkrachten van mening is dat kleuters aan het eind van groep 2 deze receptief behoren te kennen (bijvoorbeeld 'tussen' en 'winnen'). Onduidelijk is wat de reden is voor de keuze van de frequentie van aanbieden van woorden.

Ad 3 Herhaling van de woorden

De woorden worden veelvuldig herhaald, zowel binnen het thema als over het thema heen. De methode doet geen uitspraak over het aantal keer dat een woord herhaald wordt. Er staat alleen 'veelvuldig'. Nieuwe woorden dienen vaak herhaald te worden en er moet variatie zijn in de oefeningen en de werkvormen. Bossers (1995) en Verhallen en Verhallen (1994) geven aan dat nieuwe woorden zeven keer herhaald moeten worden. Appel en Vermeer (1994) nuanceren dit, woorden kunnen aangeboden worden in een schema van 4+1+1+1. Het nieuw te leren woord wordt de eerste keer vier keer in een andere context aangeboden en wordt daarna nog drie keer bij andere activiteiten herhaald.

Als gekeken wordt naar het aantal keer dat woorden in de lessen terugkomen, blijkt dat slechts 20 woorden in zeven of meer lessen herhaald worden en dus 277 woorden zes keer of minder. Van deze 277 woorden worden er 78 slechts één keer aangeboden. Alle woorden die één of twee keer aangeboden worden,

behoren tot de extra woorden (twee extra woorden worden drie keer aangeboden). Dit komt overeen met de informatie uit de handleiding dat extra woorden beschouwd kunnen worden als extra aanbod. Er wordt niet expliciet bij stilgestaan.

Naast het feit dat er wellicht onvoldoende woorden aangeboden worden, blijken de woorden tevens onvoldoende herhaald te worden. De herhaling is sterk afhankelijk van de leerkracht zelf. Bij twee activiteiten per week uit *Ik & Ko* is de kans daarom groot dat de woorden te weinig geconsolideerd worden. De kans dat de woordenschat van kleuters toeneemt, is daarmee klein.

Ad 4 Het onderwijzen van nieuwe woorden

In het onderwijzen van nieuwe woorden is de viertakt gebruikt (aanbieden, semantiseren, consolideren en controleren). De eerste drie fasen worden gehanteerd tijdens het aanbieden van nieuwe woorden. Er wordt geen aandacht besteed aan de controle van de woorden.

Conclusie en aanbevelingen

We hebben alleen deel 1 geanalyseerd en zijn ervan uitgegaan dat dit deel representatief is voor de andere delen. Op basis van deel 1 hebben we een conclusie getrokken over de gehele methode. Zoals we eerder aangaven, hangt het vergroten van de mondelinge taalvaardigheid nauw samen met het niveau van de woordenschat: zonder woordenschat geen mondelinge taalvaardigheid. Niet alle woorden lijken geschikt voor de doelgroep die de methodemakers voor ogen hebben. De woorden die vaak herhaald worden, lijken bekend te zijn en de woorden die onbekend lijken te zijn, worden nauwelijks herhaald. Kleuters, met een onvoldoende woordenschat, maar met een grotere woordenschat dan neveninstromers, lijken echter onvoldoende baat te hebben van de aangeboden woorden. Daarnaast worden woorden onvoldoende keren aangeboden. De herhaling is sterk afhankelijk van de leerkracht zelf. Ook ontbreekt het controleren van de woorden. Voor het controleren zou een woordenschatlijst gemaakt kunnen worden van tenminste alle kernwoorden. Met behulp van deze woordenlijst kan de leerkracht de woorden in ieder geval receptief controleren. We

adviseren echter de methodemakers na te denken over uitbreiding van het aantal woorden en het vormgeven van de viertakt. *Ik & Ko* is echter een aanwinst voor kleutergroepen, vanwege de aandacht voor het vergroten van de mondelinge taalvaardigheid. Als het woordenschatonderwijs beter uitgewerkt wordt, komt dit de mondelinge taalvaardigheid ten goede.

Literatuur

Beernink, R. e.a., *Een blauwdruk voor methoden voor taalonderwijs; Aanwijzingen voor het ontwikkelen van methoden voor Nederlandse taal voor het basisonderwijs*. Enschede, SLO, 1997.

Bossers, B., Woordenschat, In J. Hulstijn (Red.). *Nederlands als tweede taal in de volwassenen-educatie*. Amsterdam, Meulenhoff educatief, 1995.

Damhuis, R. e.a., *Woordenlijst voor 4- tot 6-jarigen; Een streeflijst voor kleuters*. Rotterdam, Projectbureau OVB, 1992.

Kroon, K. de, e.a., *Ik & Ko, Algemene handleiding*. Tilburg, Zwijsen, 2001.

Kroon, K. de, e.a., *Ik & Ko, Themahandleiding 1 tot en met 6*. Tilburg, Zwijsen, 2001.

Schrooten, W. & A. Vermeer, *Woorden in het basisonderwijs, 15000 woorden aangeboden aan leerlingen*. Tilburg, Tilburg University Press, 1994.

Verhallen, M. & S. Verhallen, *Woorden leren, woorden onderwijzen, handreiking voor leraren in het basis- en voortgezet onderwijs*. Hoevelaken, CPS, 1994.

Verhallen, M., Woordenschat. In R. Appel (Red.). *Nederlands als tweede taal in het basisonderwijs*. Zutphen, Thieme Meulenhoff, 2001.

Vermeer, A., De ontwikkeling van mondelinge vaardigheden. In R. Appel (Red.). *Nederlands als tweede taal in het basisonderwijs*. Zutphen, Thieme Meulenhoff, 2001a.

Vermeer, A., Taaldoelen, leerstof en toetsing. In R. Appel (Red.). *Nederlands als tweede taal in het basisonderwijs*. Zutphen, Thieme Meulenhoff, 2001b.

Stichting Methode De Haan

Ideële stichting ter verbetering van het onderwijs

DYSLECTISCH en / of TAALZWAK

Een taalkundig probleem met een taalkundige oplossing

De stichting verzorgt:

- informatie, consultatie - aanvankelijk lezen en schrijven (Nederlands)
- remedial teaching - aanvankelijk lezen en schrijven (Engels)
- dyslexieverklaring - aanvankelijk lezen en schrijven (Frans)
- voorlichting op scholen
- voorlichting aan ouders
- opleiding Methode De Haan
- gratis dyslexiekrant

Infonummers: 020-4687339 / 6935834 / 06-22453538

Secretariaat: 073-6411604

www.methodedehaan.nl

info@methodedehaan.nl